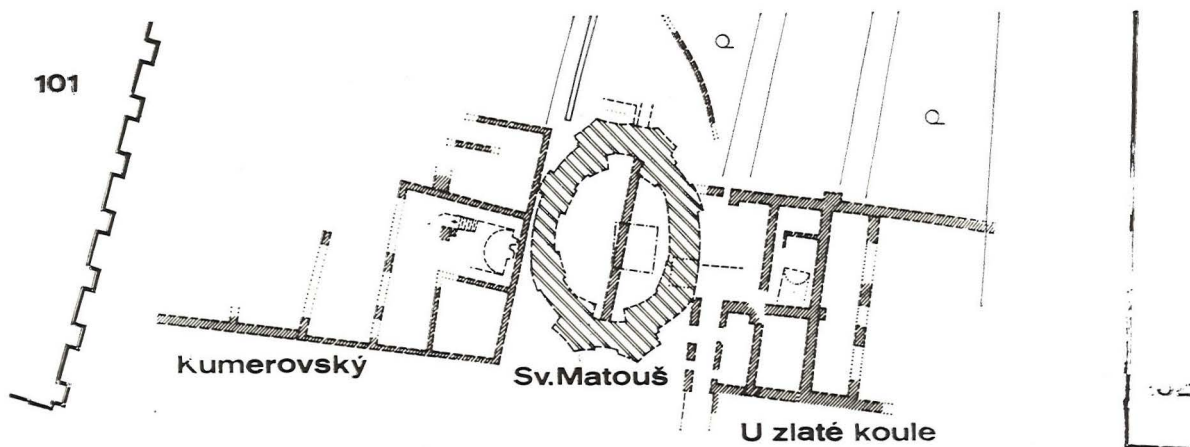

Loretánské náměstí ve středověku

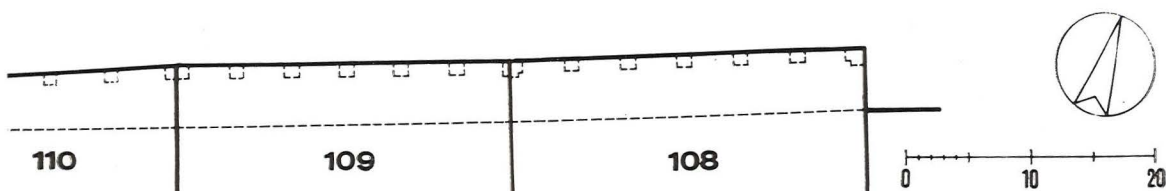
Loretánské náměstí považují právem mnozí z nás za nejkrásnější v Praze, ne-li dokonce ve střední Evropě. Jeho půvab je dán patrně sepětím mimořádně harmonického architektonického celku se zvláštní, pro náměstí nezvyklou konfigurací terénu, která umožňuje jak daleký rozhled, tak nejružnější pohledové varianty na náměstí samém. Není divu, že kouzlo této části Hradčan inspirovalo mnohé umělce, takže známe řadu obrazů i grafik Loretánského náměstí od 18. století až do moderní doby, kdy se k tomuto motivu znovu a znovu vracel například Jan Zrzavý. Dnešní vzhled náměstí má ovšem své kořeny až v 17. století, nepatří tedy mezi nejstarší pražské památky a středověká podoba místa nebyla patrně zdaleka tak utěšená jako dnes. Jaká to byla podoba, to postupně odhalovaly četné archeologické výzkumy, zejména v období mezi první a druhou světovou válkou. Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody zde provedlo nevelký, avšak zajímavý výzkum v roce 1981.¹ Tehdy se začala kopat jáma pro základ stožáru veřejného osvětlení, a to na ppč. 742 v jihovýchodním sousedství Černínského paláce, v místě, kde ještě v 18. století stávala kaple sv. Matouše; její půdorys je dodnes vyznačen v dlažbě jihovýchodního rohu rozsáhlé plošiny před Černínským palácem, vybudovaným v třicátých letech našeho století. Tato jáma byla vypracována jako archeologická sonda a přinesla zajímavé výsledky.

Terén v této části Prahy je značně členitý: bělohorská pláň končí na východě dominantou Petřína, kromě něhož směřují z Bílé hory k východu ještě dva výběžky, z nichž severní tvoří střešovický hřeben svažující se k Dejvicím a končící na Letenské pláni, zatímco jižní, oddělený od severního zářezem Brusnice, se kloní k Malé Straně a končí Opyšem na západ od Klárova. Na této ostrožně vévodí vltavskému údolí Pražský hrad, avšak hradčanský svah západně od něho značně soupá, takže naše sonda ležela mnohem výše než hradní nádvoří, tedy v jedné z nejvyšších poloh historického jádra Prahy.

Skalní podklad Loretánského náměstí a blízkého okolí tvoří tzv. letenské vrstvy ordovického stáří, které jsou charakteristické střídáním drob, siltovců a pískovců. Horniny skalního podloží jsou pokryty zvětralinami a místy i svahovými sedimenty přinášejícími materiál z elevací v okolí. Naše sonda odkryla geologické podloží v hloubce 180 cm pod dnešním povrchem (kóta 274,30). Šlo o žlutý jíl se zlomky opuky, tedy o materiál pocházející z křídových vrstev strahovské výšiny, který sem byl zavlečen při svahových pohybech; částečně se v těchto místech mohou na horninách pokryvu podílet i spraše. Povrch terénu byl v určitých místech uměle zvyšován a zarovnáván navážkami; tak tomu bylo i v severní části Černínského

Loretánské nám.

Výzkum I. Borkovského z let 1934–35; v prostoru kaple čerchovaně vyznačena sonda Pražského střediska z roku 1981

paláce, kde jejich maximální mocnost dosahovala 8 m. Hydrologické poměry tohoto území ovlivňovaly křídové sedimenty blízkého okolí. Podzemní voda se v křídových horninách vyskytuje při bázi souvrství; v minulosti mohly tedy být tyto horniny zdrojem dostatečných zásob vody.²

Souhrn těchto tak příznivých podmínek byl patrně příčinou, že hradčanské území západně a severozápadně od Pražského hradu bylo od pradávna osídlováno, tzn. od mladší doby kamenné (nálezy volutové keramiky z Jelení ulice) přes další období pravěku, totiž eneolit, únětickou kulturu z počátku doby bronzové, zejména pak kulturu knovízskou, až do doby železné (sídliště bylanské kultury mezi Keplerovou a Jelení ulicí). Nej hustěji osídlili tuto oblast až slovanští obyvatelé Prahy, sporadicky již v nejstarší fázi charakterizované tzv. keramikou pražského typu v 6. století n. l. Odedávna známá jsou především rozsáhlá pohřebiště z doby hradištní Na panenské, Na Malovance a právě též na Loretánském náměstí.³ Tato skutečnost ovšem nesmí svádět k mylné představě, že prostor západně od Hradu byl především rozsáhlou nekropolí; naopak se tu postupně zjišťují četné doklady osídlení, o kterém se zmíním později.

Dnešní podobu vtisklo Loretánskému náměstí především baroko. Dominantu tvoří Černínský palác na jeho západní straně, založený za Humprechta Jana Černína v šedesátých letech 17. století, tedy po třicetileté válce v době rozmachu některých rodů zbohatlých konfiskacemi. Na severní straně zakončuje náměstí jednoduchá architektura kostelíka Panny Marie při kapucinském klášteře z počátku 17. století. Loreta na straně východní vznikala postupně od roku 1626 až do první třetiny 18. století. Těto honosné barokní fázi náměstí předcházela daleko skromnější zástavba většinou renesanční, jejíž podoba není známa z žádného vyobrazení, a dovídáme se o ní toliko z archívních zpráv.⁴

Na místě jižní strany staveniště Černínského paláce stávaly domy Šlikovský, Laryšovský, Šmelerovský a Lobkovický, v prostoru před nimi, tedy před jižním koncem východní fronty Černínského paláce, stály jiné dva domy, tvořící tehdy severní stranu Loretánské ulice, totiž Kumerovský a v jeho východním sousedství dům U zlaté koule, oba vzájemně od sebe oddělené uličkou. Jejich osudy byly od počátku spojeny s výstavbou Černínského paláce. Dům U zlaté koule se připomíná již roku 1596; v roce 1605 vyhořel; mezi vlastníky se uvádí radní Šimon Šot, předtím Michal Pergker, který koupil „dům sám o sobě postavený“ spolu s manželkou Annou v roce 1630 za 1 700 zlatých od Kašpara Emichena. Dům v západním sousedství vlastnil radní Jakub Freyleb, který ho získal roku 1638 „vzájemným manželským nadáním“ s Kunigundou, vdovou po Janu Vilému Kumerovi. Zatímco tři zmíněné domy v jihozápadním rohu Loretánského náměstí, tzn. Laryšovský, Šmelerovský a Lobkovický, padly za obět stavbě Černínského paláce, dům Kumerovský a U zlaté koule zůstaly stát i po dokončení výstavby paláce. Tato skutečnost je vskutku překvapující, avšak Vilém Lorenc vyslovil velice pravděpodobnou domněnku, že projektant počítal s přední kulisou těchto domů a že palác byl komponován záměrně do „druhého plánu“, aby v kontrastu k prostým měšťanským domům vynikla jeho monumentalita a vznešenost.⁵ Tento názor podporuje jednak archívni zjištění, že hradčanský magistrát nařizoval, aby před Kumerovským domem byla zachována průjezdná ulička, jednak skutečnost, že Černínům byl odprodej domu U zlaté koule několikrát nabízen, ti však této možnosti využili až po osmdesáti letech.

Posledním z majitelů, které dům U zlaté koule vystřídal, byl Martin Riedel, od něhož ho koupil roku 1726 František Josef Černín; tento Riedel měl v domě dvacet let šenk a povoznictví. Sousední dům Kumerovský byl rovněž prodán a konečně roku 1726 byly oba zbouřány. Tím se ovšem prostor před Černínským palácem uvolnil a bylo třeba vytvořit náhradu za stavby, které tu opticky chyběly. To byl patrně důvod k rozhodnutí, že tímto mezičlánkem se má stát kaple. K místu, kde měla být postavena – tedy městišti domu U zlaté koule – se vážaly dvě pověsti: podle jedné tu stával kostel založený knížetem Spythněvem, v němž bylo prý uloženo tělo sv. Ludmily, když je převázeli z Tetína do Prahy; druhá vyprávěla, že se tu propadla do země kněžna Drahomíra a jako připomínka této události zde od roku 1701 stával sloup.

Projektem kaple byl pověřen černínský architekt František Maxmilián Kaňka, který se stavbou začal v květnu roku 1727 a v říjnu téhož roku ji dokončil, tedy za pouhých pět měsíců.⁶ Představu o vzhledu kaple, zasvěcené sv. Matoušovi, máme jednak z jejího podélného řezu nalezeného v jindřichohradeckém černínském archívu, jednak z tzv. „Jägerova kopiáře“

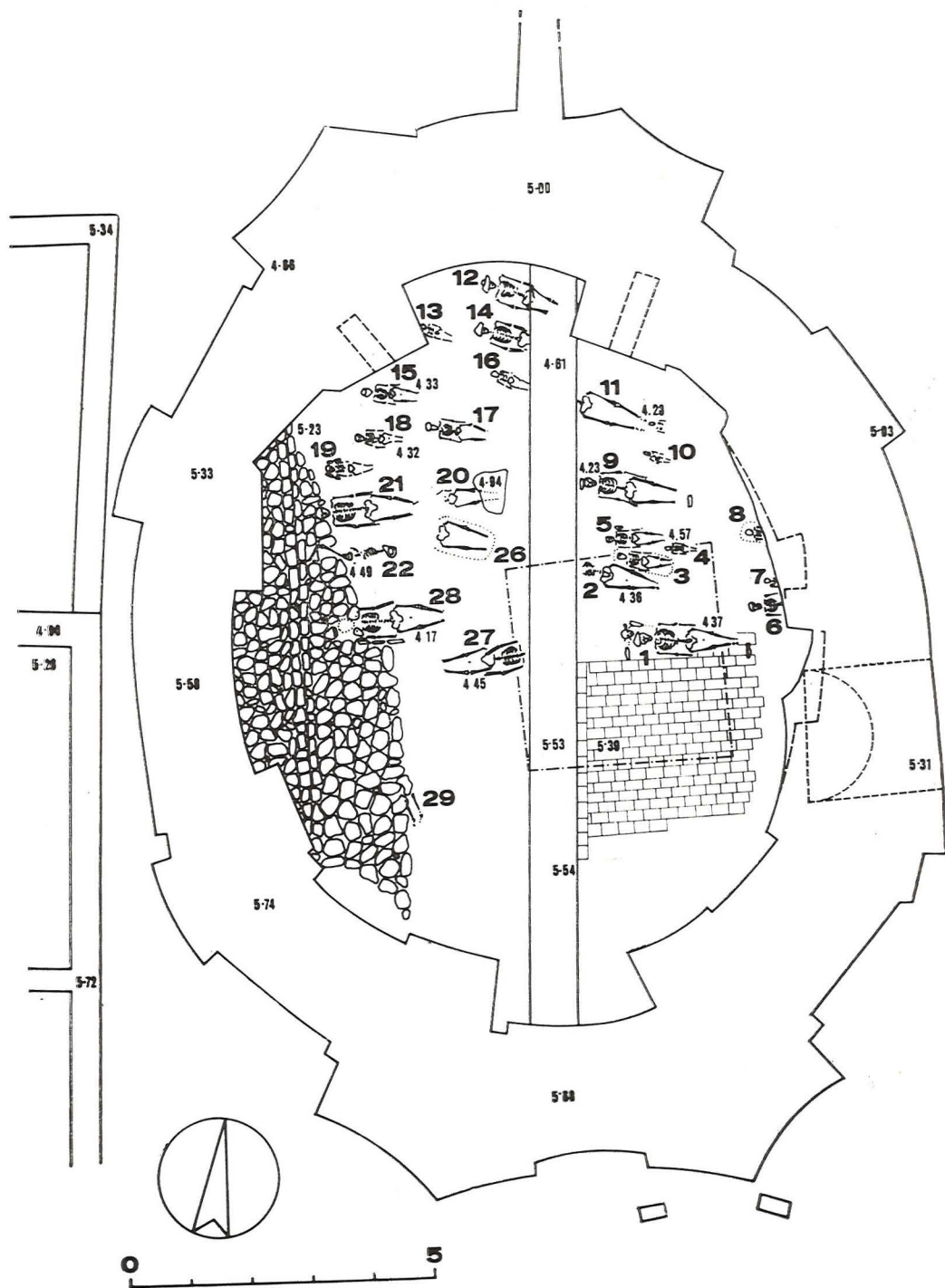
v Archívu hl. m. Prahy a konečně z rytiny Friedricha Bernharta Wernera z doby kolem roku 1740. Byla to poměrně velká stavba oválného půdorysu, orientovaná delší osou od severu k jihu, k ulici, odkud byl hlavní vchod. Celková délka kaple byla 15,5 m, šířka 11,92 m, výška po vrchol klenby uvnitř 15,30 m. Vnitřní oválný prostor projektoval Kaňka na čtyřech základních osách. Presbytář na severu byl zaklenut konchou, naproti nad vchodem byl kůr přístupný vřetenovými schody. Na příčnou osu byly orientovány boční vchody, v úhlopříčkách byly niky, ve kterých vedle hlavního vstupu byly zpovědnice a po stranách hlavního oltáře ještě dva malé boční oltáře. Hlavní průčelí bylo vyduuté a ukončeno věžičkou v ose.

Existence této architektonicky cenné kaple však nepřetržovala padesát let. Spadá do doby začínajícího úpadku Černínského paláce, kdy rod Černínů neměl již prostředky na údržbu svého rodového sídla a kdy se schylovalo k jeho prodeji. K tomu došlo za císaře Františka Josefa v roce 1851, kdy Černínský palác dostala armáda a zcela jej přestavěla pro účely kasáren. Kaple sv. Matouše však byla zbořena již v roce 1799, a to po vydání dekretu císaře Josefa II., o zrušení všech „postranních“ kaplí.

Černínský palác ve funkci kasáren byl v užívání armády i po zřízení Československé republiky v roce 1918. Teprve ve dvacátých letech bylo rozhodnuto věnovat palác ministerstvu zahraničních věcí, a přistoupilo se proto k jeho rekonstrukci. V rámci této přestavby byl též uskutečněn projekt architekta Pavla Janáka na úpravu Loretánského náměstí, jak je známe dnes, totiž s rozsáhlou plošinou na východní straně paláce, ukončenou kamennou zdí. V jejím jihovýchodním rohu je dodnes v mozaikovém dláždění vyznačen půdorys někdejší kaple sv. Matouše. Tyto úpravy daly podnět k archeologickému výzkumu, který na Loretánském náměstí prováděl Ivan Borkovský v letech 1934–35.⁷ Tento výzkum, jímž bylo odkryto rozsáhlé slovanské pohřebiště, nebyl detailně publikován, ze zachované měřické dokumentace však bylo možno zjistit vztah naší sondy ke starým sondám Borkovského výzkumu.⁸

Jak již bylo řečeno, čtverec naší sondy o rozměrech 3 × 3 m byl umístěn uvnitř oválného půdorysu kaple sv. Matouše, nedotýkal se však jeho zdi. Do hloubky jednoho metru pod povrchem byla zemina vybrána již před naším příchodem; teprve pod ní nastoupila práce metodou archeologického výzkumu. Podél západní strany se táhla zeď z lomové opuky spojené maltou; šlo o základovou zeď, jejíž líc byla zachycena toliko na východní straně, západní líc nebyla odkryta, zůstala pod západní stranou výkopu. Její šířku lze proto určit jen přibližně asi na 80 cm. Stopy vkopu pro základové zdivo nebyly v profilu zjištěny.

Ve zbývajících částech výkopu jsme při dalším odkryvu zjistili, že vyhloubený prostor byl cca 50 cm pod dnešním povrchem porušen novověkým zásahem, jehož rovná linie probíhala přibližně středem výkopu ve směru východ – západ. Došlo k tomu ve třicátých letech našeho století, kdy se upravoval prostor před Černínským palácem; sem právě patří svrchní vrstva navážky našeho profilu. Zásah porušil celé souvrství historických horizontů; dosáhl až na rostlé podloží, které zde představoval výrazně žlutý jíl s většími i drobnými zlomky opuky; jeho svrchní hladina byla v hloubce 180 cm pod dnešním povrchem (kóta 274,30). Do této úrovně byla též založena opuková zeď v západní části sondy – její základová spára tedy dosáhla rostlého podloží. Neporušené souvrství jsme zachytili toliko v jižní polovině čtvercového výkopu, ale již předem jsme věděli, v jaké hloubce začíná rostlé podloží. Sled vrstev v této

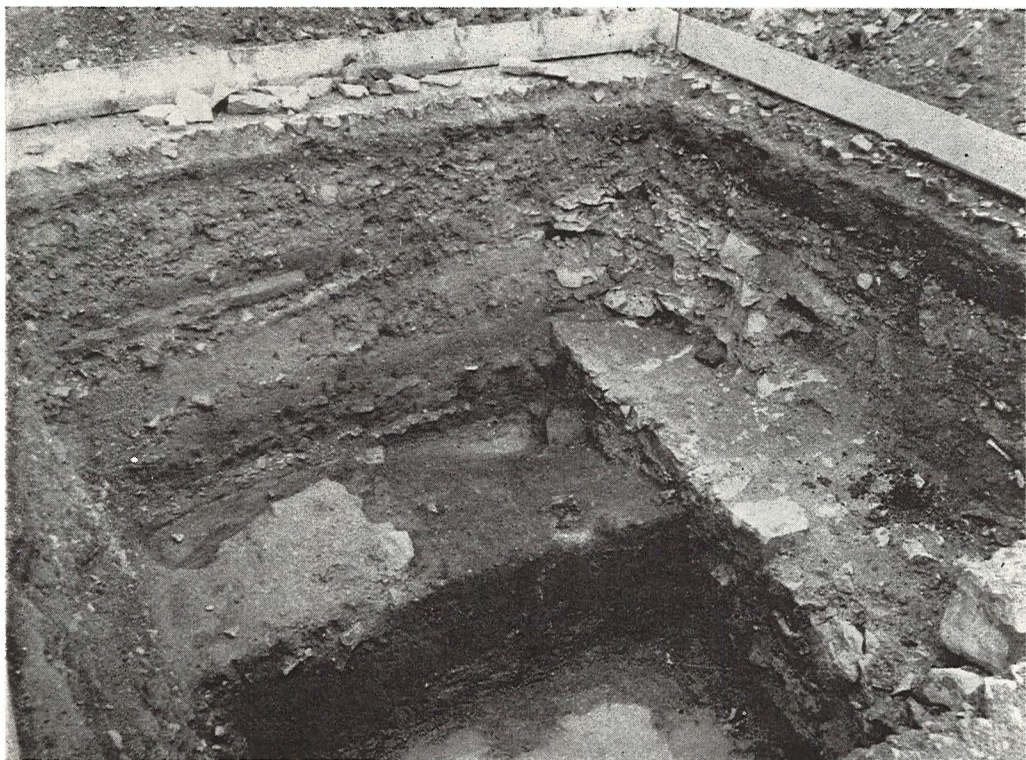
Situace starší zástavby východně od Černínského paláce

části byl pak tento: pod zmíněnými 50 cm navážky a kostkové dlažby z třicátých let (1, 2, 3) následovaly tenké vrstvičky kompaktního hnědého jílu, které spadaly mírně dolů směrem k východu a tento svah byl asi od poloviny profilu směrem na jih vyrovnán jednou řadou cihel 6 cm silných (4, 5, 6, 7). Šlo patrně o podlahu, ať už interiéru, či vnější prostory náležející ke zmíněné opukové zdi. Pod touto úrovní ležely dvě mocné vrstvy hlinitopísčité (obě 15–30 cm silné), které spočívaly na kulturní vrstvě středověké (8, 9). Zde v hloubce 110–120 cm pod dnešním povrchem byla půda tmavě hnědá, hlinitá s četnými kameny (které však netvořily dlažbu), uhlíky a zlomky keramiky ze 13. století (10); místy se v ní vyskytly čočky do červena vypáleného jílu. Pod touto 10–15 cm mocnou kulturní vrstvou byla výrazná deseticentimetrová vrstva žlutá, sestávající z jílu a opukových štěpin, bez nálezů (11), která překrývala další kulturní vrstvu s keramikou obsahující kalichovité okrajové zlomky i střepy s výzdobou vlnovky (12). Mezi touto druhou kulturní vrstvou a žlutým rostlým podložím byly ještě dvě cca 28 cm silné, a to hnědá porézní, hlinitá, na jejímž povrchu se našel drobný soubor střepů staršího středohradištního charakteru, zdobených hřebenovou vlnovkou (13), a světleji hnědá, silně promíšená četnými opukovými štěpinami, již zcela sterilní (14); šlo patrně o přírodně snesenou zeminu pod svahem Petřína. Vrstvy počínaje žlutou jílovitou (11) se v jihozápadním rohu výkopu svažovaly do mísovitě zahluobené jámy (zachycený průměr 60 cm), kterou překrývala mladší kulturní vrstva (10). Ve výplni jámy, porušené opukovou zdí, se našly kromě keramiky též četné uhlíky.

Zajímavým nálezem byl objekt při jižní straně výkopu. Pod žlutavou vrstvou hlíny, jílu a opuky (11) byly zapuštěny do země čtyři kamenné opukové desky tvořící pravoúhlou kamennou skříňku, jejímž dnem bylo rostlé jílové podloží, do něhož byla založena; kamenná deska na dně nebyla. Směrem dolů byly desky poněkud zešíkmeny, nebyly umístěny zcela svisle, takže se celý útvar mírně kónicky zužoval. Desky v rozměru cca $30 \times 40 \times 5$ cm byly pěkně opracovány do pravých úhlů, ve dvou případech k nim přiléhal ještě další plochý kus opuky, patrně odštěpek, mezi nějž a desku časem pronikla nepatrná vrstvička hlíny. Výplň objektu tvořila homogenní hnědá porézní hlína, téměř bez nálezů, jen s jedním zlomkem keramiky a několika úlomky zvířecích kostí – vše rozptýleno v prostoru skříňky; rovněž uhlíky ani jiné přepálené předměty se nenašly, takže funkce objektu zůstala neobjasněna. O žárový hrob nemohlo jít vzhledem k absenci popela, spálených kostí apod. a kromě toho skříňka nebyla přikryta další kamennou deskou. Není proto vyloučeno, že plochými kameny byl upevněn v zemi čtverhranný kůl neznámého účelu.

Keramický soubor získaný z jednotlivých vrstev, ač nevelký, byl značně nesourodý, a to tvarem, materiálem, funkcí i časovým zařazením. Keramika ze středověkých vrstev byla rozlišena v rámci vrstev 10–12 (výše položené souvrství bylo již novověké), avšak po laboratorním zpracování se ukázalo, že střepy z těchto celků lze různě vzájemně slepit, z čehož vyplývá, že celé souvrství pochází z jedné časové fáze a různost vrstev byla způsobena pouze náhodným pohybem zeminy (šlo o profil nevelké šíře); soubor lze tedy považovat za nálezový celek. Výjimku tvoří skupina střepů z povrchu vrstvy 13.

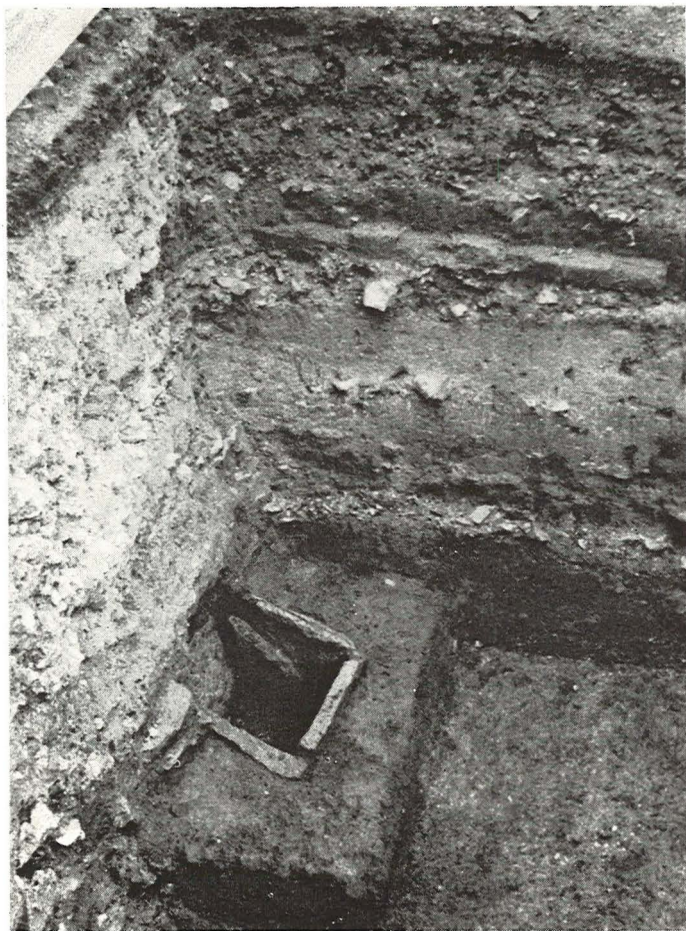
Okraje se vyskytly převážně kalichovité, sice v různých variantách, přece však jejich počet převyšoval nad ostatními v tomto poměru: kalichovité 14, zduřelé 4, vzhůru vytažené 2,

Praha 1, Loretánské náměstí. Sonda v místě zrušené barokní kaple sv. Matouše. Souvrství v jižní polovině sondy porušené výzkumem I. Borkovského z roku 1935

jednoduše profilované 2. Časově by těžišťem souboru bylo asi 12. století, avšak řada zlomků vybočuje z tohoto rámce do starší i mladší doby; je to především několik zlomků kónických, tzv. technických misek, několik jiných misek, z nichž jedna nesla výzdobu vlnovky na vnitřní straně a střep lahvovité nádoby, které vesměs mohou spadat do 13. století, zatímco fragment černé nádoby s hladkým povrchem, zlomek láhve a střepy s výzdobou hřebenové vlnovky můžeme snad zařadit mezi hradištní keramiku z 10. století. Výzdoba byla též různá: vodorovné žlábký i rýhy, vlnovka, nehtové vrypy, větvička, šikmo rýhovaná lišta i zmíněná hřebenová vlnovka. Keramický inventář ze zahluobeného objektu v jihozápadním rohu sondy se svým charakterem podobal keramice ze souvrství (4 kalichovité, 1 vytažený, 1 hradištní), což odpovídá nálezové situaci, neboť objekt zřejmě souvisel se souvrstvím. Naopak od uvedeného nesourodého materiálu se lišil zmíněný drobný soubor stratigraficky níže položený na povrchu vrstvy 13, v němž převládaly střepy zdobené hřebenovým rýhováním doprovázené jedním kalichovitým okrajem. Jako celek byl tedy tento soubor starší, svým charakterem spadl do střední doby hradištní.

Vypracováním sondy před Černínským palácem, ač nevelké rozsahem, vyvstala řada otázek širšího významu. Především bylo nutno určit vztah k výzkumu Ivana Borkovského z let

*Kamenná skřínka ve východní
stěně sondy*

1934–35, dále interpretovat zdivo objevené v sondě a konečně datovat a interpretovat souvrství zjištěné nad rostlým podloží v souvislostech s širším osídlením okolí.

V pozůstalosti Ivana Borkovského existuje několik plánů z výzkumu na Loretánském náměstí z let 1934–35 od ing. Gustava Varvažovského, z nichž je možno určit přibližně rozsah tehdejšího výzkumu i polohu jednotlivých hrobů. Do plánů je rovněž vtělen půdorys kaple sv. Matouše, což bylo pro nás vítaným vodítkem k upřesnění lokalizace naší sondy umístěné – jak již uvedeno – ve východní polovině vnitřního prostoru bývalé kaple. Jak bylo již výše popsáno, sondu přetínala ve směru východ–západ linie, která dělila intaktní středověké souvrství od novodobého zásahu se svislou stěnou, dosahující rostlého podloží. Dle Varvažovského plánu byla tato stěna jižní stranou sondy z let 1934–35, v níž se právě v těchto místech našel hrob č. 1.

Kolmo na tuto linii – tedy směrem severojižním – probíhala naší sondou již zmíněná zeď, která je rovněž zaznamenána na Varvažovského plánech jakožto průběžná celou délkou elipsy kaple. Na plánu je dále zakreslena cihlová dlažba v jihovýchodní čtvrtině lodi kaple, čemuž

odpovídalo i naše pozorování. Ivan Borkovský zde prokopal navážku až na úroveň cihlové dlažby, což byla podlaha renesančního domu U zlaté koule, a pod ní již v tomto místě do hloubky nepokračoval; proto zůstala námi zjištěná stratigrafie zachována. Znamená to tedy, že naše sonda byla vykopána právě v těsném sousedství Borkovského výzkumu a svislý profil probíhající sondou ve směru východ-západ byl právě jižní stranou starého výzkumu v místě hrobu 1 (dle číslování hrobů na Borkovského plánu). Zaměření úrovně cihlové dlažby, zjištěné Borkovským i námi, je přibližně stejné, kolísá mezi kótou 275,0–275,5. Jižní polovina naší sondy tedy ležela v jediném místě (jihovýchodní čtvrtině) bývalé kaple sv. Matouše, kterou Ivan Borkovský neprokopal.

Vraťme se však k opukovému zdivu severojižního směru při západní straně sondy. Zdivo bylo novověké, což dosvědčuje jednak vlastní charakter jeho stavební struktury, jednak skutečnost, že cihlová dlažba sahala právě k němu, a konečně souvislost s ostatní soustavou zdiv zaznamenanou rovněž na plánech Gustava Varvažovského z Borkovského výzkumu. Šlo zřejmě o součást renesančního domu U zlaté koule zmiňovaného prvně v roce 1596. Umístění tohoto domu známe již z plánu Alliprandiho z doby kolem roku 1703, na němž jsou v prostoru před Černínským palácem zakresleny oba domy, totiž Kumerovský i U zlaté koule; kromě toho existuje zaměření domu U zlaté koule z konce 17. století, na němž je vyznačeno rozčlenění celého přízemí; vlastní, obytnou část vidíme na jižní straně městiště, za ním pak dvůr obklopený dvěma stáji a zahrádkou; do domu se vcházelo z jižní, do dvora z východní strany.⁹ Tomuto půdorysu dosti přesně odpovídala situace zdivu odkrytá Ivanem Borkovským. Z těchto srovnání lze tedy předpokládat, že zeď odkrytá v naší sondě byla západní obvodovou zdí domu U zlaté koule a vydlážděný prostor východně od ní byl podlahou severní ze dvou místností při západní straně domu. Zeď probíhala dále k severu až k základům kaple sv. Matouše, pak pokračovala i za nimi: tam však již ohraničovala koňské stáje. Tuto úvahu potvrzuje i skutečnost, že Borkovský našel pod východním základem kaple malý sklípek, viditelný na Varvažovském plánu, a jeho umístění odpovídá zaměření přízemí domu U zlaté koule za času Giovanniho Alliprandiho.

Výkopy z let 1934–35 odhalily i zbytky domu Kumerovského, jehož východní obvodová zeď běžela paralelně se zdívem naším. Ulička mezi oběma domy byla 7 m široká, vydlážděná nepravidelnými kameny; dlažba se asi svažovala od obou domů směrem ke středu uličky, jímž patrně probíhal žlábek, jak je zřejmé ze zakreslení dlažby Gustavem Varvažovským. Roku 1726 byly oba domy zbourány a na jejich místě postavena kaple sv. Matouše, jejíž půdorys je znám, nikoliv však podlaha, která byla zlikvidována buď již po zrušení kaple za Josefa II., nebo při úpravách arch. Pavla Janáka ve třicátých letech našeho století. Novověká, 1 m silná svrchní vrstva pod dnešním povrchem, která byla vybrána již před naším příchodem, neměla tudíž žádnou vypovídací hodnotu. Středověké souvrství pod novověkou navážkou však nabylo významu tím, že do jisté míry doplnilo poznatky z výzkumu Borkovského, který dosud nebyl detailně zpracován. Obecně je proto známa toliko stručná charakteristika pohřebiště uveřejněná v roce 1969,¹⁰ a to že se zde pohřbívalo nepřetržitě od 9. do 14. století – nehledě k ojedinělému výskytu keramiky pražského typu ze 6. století. Po zrušení hřbitova zde bylo zřízeno popráviště. Nalezený materiál je v současné době revidován a zpracováván,

o čemž předběžnou informaci podává Jan Frolík ve studii o středověkém osídlení Hradčan.¹¹ Podle ní se ukázalo, že nejstarší bezpečně datované hroby pocházejí z 11. století, zatímco datace starší fáze, tj. 9.–10. století, zůstává zatím otevřená, poněvadž se opírá především o nálezy esovitých záušnic, jejichž časové zařazení se od doby výzkumu značně zproblematizovalo. Naopak keramické zlomky přimíšené do zásypu hrobových jam svědčí o existenci okolního osídlení v 9.–13. století. Naskytá se tedy otázka vztahu kulturních vrstev v naší sondě ke slovanskému pohřebišti: souvrství totiž leželo v sousedství několika hrobů v jižní části výzkumu z třicátých let. Jestliže byla revizí nálezového materiálu zpochybněna kontinuita zdejšího pohřbívání, pak bychom mohli uvažovat o existenci sídliště, jehož vznik by spadal do časové césury mezi dvěma etapami pohřbívání. To však není pravděpodobné, neboť těžiště našeho keramického souboru spadá do 12. století a právě tato doba je doložena v rámci pohřebiště dosti spolehlivě, takže dlouhý časový přerov nepadá v úvahu. Nabízí se tedy druhý výklad, související s rozlohou hřbitova. Jak již uvedeno, jeho hranice přesně neznáme. Borkovský uvádí, že na západě dosahoval patrně fronty domů Malého Černínského paláce a sousedního zahradnictví, na západě za opukovou zeď pod nádvoří k Černínskému paláci. Zkoumána však byla jen plocha pojatá do úpravy ulice; o jižní hranici se tedy neuvažovalo. Rozložení hrobů v této oblasti však nás vede k následujícímu zjištění: v rámci pozdější kaple sv. Matouše byly umístěny čtyři nejjižnější hroby, a to č. 1, 6, 27, 28 a fragment č. 29, kdežto č. 27 a 29 byly hroby popravených, tedy patrně až ze 14. století. Naopak č. 1, 6 a 28 měly kamenné obložení, a proto náležely spíše starší fázi pohřebiště.

Situace východně a západně od kaple je nezřetelná, hroby byly částečně likvidovány oběma renesančními domy, Kumerovským a U zlaté koule. Nicméně na jihozápad od kaple jsou zaznamenány tři hroby, z nichž z jednoho (32) je toliko fragment a jeden (31) není rituálně orientován. Jsou od sebe vzájemně dosti vzdálené, a nadto v sousedství hrobů č. 27 a 29. Není tedy vyloučeno, že tato skupinka náleží rovněž popraveným. Na východ od kaple v nepodsklepeném prostoru domu U zlaté koule se našlo více hrobů, jižní hranici výskytu však tvořila řada drobných pohřbů dětských, od nichž na jih již další nepokračovaly. Spojíme-li tuto řadu s hroby 1 a 28 (v kapli), tedy i se středem naší sondy, můžeme předpokládat, že tato linie byla jižní hranicí pohřebiště. Hovoří pro to i skutečnost, že zde, po hřbetě hradčanského hřebenu táhnoucího se od Hradčanského náměstí Loretánskou ulicí směrem k Pohořelci, probíhala hlavní cesta od Hradu na západ do Břevnova a dále k Bílé hoře, a musela tedy vést právě kolem pohřebiště. Na opačné, tj. jižní straně cesty spadal svah strmě dolů k Úvozu, takže prostor pro cestu byl v těchto místech dosti úzký, a proto není pravděpodobné, že by pohřebiště pokračovalo ještě dále tímto směrem. V souvislosti s touto úvahou můžeme tedy souvrství, včetně nejstarší středohradištní vrstvy se zlomky s hřebenovým rýhováním, považovat za širší prostor této cesty.

Zatímco pražský Hrad od nepaměti poutal pozornost kronikářů, historiků i archeologů, zůstávala historie středověkých Hradčan známa jen zcela mlhavě, zejména pro nedostatek písemných zpráv; dokonce datum jejich založení ve 14. století je dodnes nejisté a zůstává na úrovni hypotéz.¹² Teprve v poslední době se začíná situace poněkud vyjasňovat, jednak re-

vidováním starších archeologických výzkumů, jednak soustředěním pozornosti k nalezištím nikoliv jen funerálního, nýbrž především sídlištního charakteru, jako je například závažný výzkum osídlení v Kanovnické ulici.¹³ Sonda na Loretánském náměstí se tak stala jedním z příspěvků k poznání hradčanského středověku.

POZNÁMKY

- ¹ Nálezová zpráva H. Olmerové, Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody – CXV, výzkum z roku 1981.
- ² Geologický posudek J. Zavřela, Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody.
- ³ Borkovský, I.: Pražský hrad v době přemyslovských knížat, Praha 1969.
- ⁴ Archivní zprávy sebrány v monografii Lorenc, V. – Tříška, K.: Černínský palác v Praze, Praha 1980, s. 25.
- ⁵ Lorenc, V. – Tříška, K.: o. c. 1980, s. 35.
- ⁶ Herain, J.: Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy, díl IV, Praha 1912, s. 49 an.
- ⁷ Borkovský, I.: o. c. 1969, s. 35–37.
- ⁸ Za laskavé zapůjčení této dokumentace z pozůstalosti Ivana Borkovského děkuji středověkému oddělení Archeologického ústavu ČSAV.
- ⁹ Lorenc, V. – Tříška, K.: o. c. 1980, s. 26, 133.
- ¹⁰ Borkovský, I.: o. c. 1969, s. 35–37.
- ¹¹ Frolík, J.: Osídlení západního předpolí Pražského hradu před vznikem města Hradčan, Archeologické rozhledy, XXXVIII, Praha 1986, s. 73
- ¹² Vilímková, M.: Úvaha o době založení a počátek vývoje Hradčan, Pražský sborník historický XVI, 1983, s. 95
- ¹³ Frolík, J.: o. c. 1986.